

4 Zakoni za slepe in gluhe: politični diskurz o istospolnih partnerstvih v intersekcijski perspektivi

Rok Smrdelj

4.1 Teorija intersekcionalnosti: politična in reprezentacijska intersekcija

Med pristope, ki so v zadnjih tridesetih letih pomembno zaznamovali proučevanje diskriminacije in družbenega izključevanja, zagotovo sodi tudi teorija intersekcionalnosti, ki jo je utemeljila ameriška pravnica in filozofinja Kimberlé Crenshaw. Metafora avtomobilske nesreče, s katero je ponazorila intersekcijsko neenakost temnopoltih žensk v ameriški družbi, je postala simbol teorije intersekcionalnosti, ki diskriminacije in družbenega izključevanja ne opredeljuje enodimenzionalno – v primeru identitete temnopolte ženske zgolj na ravni spola ali rase – ampak kot součinkovanje obeh osebnih okoliščin (Crenshaw 1989, 1991). Bistvo intersekcijske teorije, kot je pokazano že v uvodnem poglavju te monografije, je v tem, da presega pojmovanje diskriminacije in družbenega izključevanja v enodimenzionalni perspektivi (tj. razumevanje diskriminacije na podlagi ene same osebne okoliščine) oziroma večplastni perspektivi (tj. razumevanje diskriminacije kot seštevka več osebnih okoliščin brez refleksije o njihovem medsebojnem učinkovanju). Namesto tega diskriminacijo in družbeno

izključevanje opredeljuje kot součinkovanje več osebnih okoliščin hkrati, kar vzpostavlja avtentične vsebine in realnosti, ki jih ni mogoče celovito obravnavati z enodimenzionalne oziroma večplastne perspektive (več v Kuhar, 2009: 23–33).

Intersekcijska teorija izhaja iz kritike identitetnih politik, ki temeljijo na unifikaciji pripadnikov in pripadnic določene družbene skupine, zaradi česar so lahko prezrte razlike med njimi. Posamezniki in posameznice se lahko znotraj iste identitetne skupine razlikujejo glede na razredni položaj, etničnost, socialni in regionalni izvor ter druge identitetne kategorije, ki določajo njihovo specifično izkušnjo družbene izključenosti. Čeprav je redukcija na skupni identitetni imenovalac mogoča in včasih tudi smiselna – npr. Butler (1993) navaja, da vse LGBT osebe kljub svoji individualni različnosti delijo skupno izkušnjo družbene homofobije – je za razumevanje dejanskih vzrokov diskriminacije pomembno tudi obravnavanje znotrajskupinskih razlik.

Teorijo intersekcionalnosti v prispevku uporabim kot izhodišče za analizo političnega diskurza o istospolnih partnerstvih v Sloveniji. Izhajam iz dveh konceptov v teoriji intersekcionalnosti, in sicer iz politične intersekcije (Crenshaw, 1991: 1251–1282) in reprezentacijske intersekcije (Crenshaw, 1991: 1282–1295). Politična intersekcija se nanaša na različne politike, ki jih oblikujejo skupine, ki jim posameznik lahko hkrati pripada. Politike teh skupin so si lahko celo v nasprotju ali pa so izključevalne in ne reflektirajo pozicij tistih, ki so znotraj določene skupine v intersekciji z drugimi identitetami (Kuhar, 2009: 29). Kot primer tovrstne konfliktne situacije Kuhar (prav tam) navaja istospolno usmerjeno osebo, ki je hkrati verna. Medtem ko na primer gejevske in lezbične organizacije v vrh svoje politične agende uvrščajo vprašanje istospolnih porok, je v vrhu politične agende verske skupine lahko prisotno prav nasprotovanje tovrstnim porokam.

Če politična intersekcija izhaja iz identitete kot osnovne analitične kategorije, pa je intersekcija reprezentacij primarno vezana na vprašanje diskurza. Kimberlé Crenshaw (1991) navaja, da se, ko en tip diskurza ne prepozna pomembnosti drugega tipa diskurza, pozicije moči, proti katerim sta oba diskurza usmerjena, okrepijo. Povedano drugače, intersekcija reprezentacij skozi vprašanje diskurza tematizira, kako neintersekcijski pristop v antidiskriminacijskem diskurzu prispeva k njegovi slabitvi in krepitvi diskurzov, ki so usmerjeni zoper njega. Na primeru temnopoltih žensk v ameriški družbi avtorica pokaže, kako feministična perspektiva, ki ob refleksiji patriarhata hkrati ni zmožna refleksije antirasizma, rezultira v tem, da feminizem (lahko) reproducira rasizem, antirasizem pa podrejenost žensk (več v: Crenshaw, 1991: 1282–1295).

Izhajajoč iz politične intersekcije in intersekcije reprezentacij, nas zanima, kako je bila identiteta istospolno usmerjenih oseb predstavljena v političnem diskurzu in kako je dinamika med različnimi tipi diskurzov znotraj političnega diskurza vplivala na artikulacije družbenega vključevanja oziroma izključevanja istospolno usmerjenih oseb.

Empirično izhodišče analize predstavlja poskus izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov v slovenskem pravnem redu leta 2015. Z namenom širše kontekstualizacije dogajanja, na katerega se osredinjamo v prispevku, bomo najprej povzeli kratek zgodovinski pregled boja za pravice istospolnih parov v Sloveniji. Nato bomo predstavili vzorec, raziskovalni vprašanji in metodo, na kateri sloni analiza, ki je povzeta v osrednjem delu prispevka. Na koncu bomo komentirali glavne ugotovitve prispevka.

4.2 Večno zavračanje enakopravnosti: kratek zgodovinski vpogled v boj za pravice istospolnih parov v Sloveniji

Zgodovino boja za pravice istospolnih parov v Sloveniji določata dve zanimivi dejstvi. Prvič, Slovenija je edina država na svetu, v kateri je desna politična opcija sprejela prvo nacionalno zakonodajo, ki obravnava pravice istospolnih parov (Antić Gaber in Kuhar, 2019: 109). In drugič, Slovenija je edina država v Evropski uniji, v kateri se je referendum na temo izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov odvil dvakrat, najprej leta 2012, nato pa še leta 2015 (Kuhar, 2017: 224).

Začetki zgodovine boja za pravice istospolnih parov se v Sloveniji pojavijo v zgodnjih osemdesetih letih prejšnjega stoletja, kar je deset let in več prej, preden so se podobna gibanja pojavila v drugih vzhodnoevropskih državah. Organizirano gejevsko in lezbično gibanje iz tega časa je bilo del novih družbenih gibanj (npr. mirovnih, ekoloških, feminističnih), ki so predstavljala demokratično opozicijo takratnemu komunističnemu režimu in so prispevala k spremembi političnega sistema v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja (Velikonja, 2004; Velikonja in Greif, 2012).

Čeprav so se začetki organiziranega gibanja za pravice istospolnih parov pojavili zelo zgodaj, pa je urejanje zakonskih rešitev na področju družinskega in partnerskega življenja trčilo ob številne ovire (Kuhar in Mencin Čeplak, 2016; Antić Gaber in Kuhar, 2019: 107). Vse do danes pravice istospolnih parov v Sloveniji še vedno niso v celoti izenačene s pravicami heteroseksualnih parov.

Prvi primer sprejetja zakonodaje na področju istospolnih partnerstev predstavlja *Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti* (2005), ki ga je pripravila in potrdila takratna desno usmerjena vlada Janeza Janše. S tem je prehitela leve stranke, ki so ves čas izražale deklarativno podporo izenačitvi pravic raznospolnih in istospolnih parov, a zakonodaje na tem področju niso sprejele vse do leta 2016, ko je bil sprejet *Zakon o partnerski zvezi*, ki je začel veljati februarja 2017. Ob tem je treba poudariti, da je zakon, sprejet v obdobju Janševе vlade, istospolnim parom podeljeval le nekatere pravice, medtem ko je zakonsko zvezo še vedno ohranjal kot institucijo, ki je namenjena zgolj heteroseksualnim parom (Antić Gaber in Kuhar, 2019: 109).

Prvi poskus popolne pravne izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov sodi v leto 2009, ko je takratno Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve javnosti predstavilo predlog družinskega zakonika, ki je izenačeval različne oblike življenjskih skupnosti in predpostavljал sklenitev zakonske zveze dveh oseb ne glede na njun spol. Vendar pa zaradi premajhne podpore znotraj vlade, ki je zakon pripravila, in zaradi dobro organizirane opozicije (ne samo iz vrst političnih strank, ampak tudi civilne družbe, v ozadju katere je bila Rimskokatoliška cerkev), je vlada spremenila svoj predlog družinskega zakonika. Zakonsko zvezo je ohranila kot institucijo, namenjeno heteroseksualnim parom, za istospolne pare pa je predvidela institucijo partnerske skupnosti. Osebe bi imele v obeh institucijah skoraj enake pravice, razlikovale pa bi se v tem, da istospolnim parom ne bi bilo dovoljeno posvojiti otrok. Nova, s pravicami okrnjena različica zakona je bila najprej uspešno potrjena v Državnem zboru, nato pa zavrnjena na referendumu marca 2012, katerega pobudnik je bila *Civilna iniciativa za družino in pravice otrok* (za analizo razprave glej Vezovnik, 2015 in Kuhar, 2015).

Drugi poskus popolne izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov, ki je v ospredju naše analize, je izhajal iz spremembe 3. in 16. člena *Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* (1976). Tretji člen je določal, da je zakonska zveza z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene. V predlogu spremembe zakona je bila dikcija »moža in žene« nadomeščena z dikcijo »dveh oseb«. V 16. členu pa je bila predlagana odstranitev dikcije »različnega spola«, s čimer je bilo predvideno, da se lahko poročita dve osebi ne glede na njun spol.

Tako zastavljen predlog je poslanska skupina Združena levica vložila v parlamentarno obravnavo decembra 2014, s prvopodpisanim dr. Matejem Tašnerjem Vatovcem. Po sprejetju zakona v Državnem zboru marca 2015 so pobudniki referenduma pod vodstvom Aleša Primca in Metke Zevnik v okviru civilne iniciative *Za otroke gre* zbrali več kot 48.000 podpisov (od 40.000 potrebnih

za izvedbo referendumu).¹ Državni zbor je marca 2015 referendum zavrnil z argumentacijo, da po 90. členu ustave ni dopustno razpisati referendumu o zakonih, ki odpravljajo protiustavnost na področju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Iniciativa *Za otroke gre* se je pritožila na ustavno sodišče, ki je oktobra 2015 razveljavilo sklep Državnega zbora in odločilo v prid predlagateljem referendumu. Državni zbor je zato novembra 2015 sprejel odlok o razpisu referendumu, ki je bil izveden decembra 2015. Na referendumu so slavili nasprotniki zakonodajne spremembe, ki so zbrali dobri dve tretjini glasov proti predlaganim zakonodajnim spremembam in tako prispevali k padcu drugega referendumu na temo družinske zakonodaje v Sloveniji. Zanimivo je, da se je sočasno z obema referendumoma pomembno zmanjšala socialna distanca do istospolno usmerjenih posameznikov in posameznic v Sloveniji (Toš, 2018). Kljub nesprejetju zakona je široka razprava o teh vprašanjih prispevala k pomembnim premikom v smer družbenega vključevanja (Podreka, Smrdelj, Kuhar, 2019).

Po padcu drugega referendumu je neodvisni poslanec Jani Möderndorfer v parlamentarno obravnavo vložil svojo različico zakona o istospolni partnerski skupnosti, ki je bila vsebinsko enaka kompromisni različici družinskega zakona iz leta 2009, s to razliko, da ni hkrati obravnavala tudi heteroseksualnih partnerskih zvez in družin. Zakon je bil v Državnem zboru sprejet, v veljavo je stopil februarja 2017, iniciativa *Za otroke gre* pa se takrat ni ponovno aktivirala (Antić Gaber in Kuhar, 2019: 112). Čeprav veljavni zakon skoraj v celoti izenačuje položaj heteroseksualnih in istospolnih partnerstev (razen možnosti skupne posvojitve otrok in možnosti oploditve osebe v istospolni partnerski zvezi z biomedicinsko pomočjo), pa je vseeno ohranil simbolno distinkcijo med obema institucijama, saj istospolnim parom ne omogoča možnosti poroke, ki je še vedno rezervirana samo za heteroseksualne pare.

4.3 Empirično izhodišče analize, raziskovalni vprašnji in metoda

V analizi se osredinjam na drugi poskus popolne izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov. Empirično izhodišče analize predstavlja *Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*

1 Šlo je za iste akterje iz civilne družbe, ki so se kot opozicija organizirali že pri prvem poskusu izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov (več v Kuhar, 2017).

(2015)² in razprava na 5. redni seji Državnega zbora RS dne 3. 3. 2015,³ na kateri je bilo besedilo predloga spremembe zakona obravnavano.

Besedilo predloga spremembe zakona obsega 16 strani. Sestavljeno je iz štirih delov. Prvi, uvodni del tvori šest razdelkov: na začetku je podana ocena stanja in razlogi za sprejem zakona; v drugem delu so pojasnjeni cilji, načela in pogloblitve rešitve zakona; v tretjem je prikazana ureditev družinskih razmerij v pravnih sistemih v drugih državah EU; četrti razdelek podaja oceno finančnih posledic zakona; peti razdelek navaja druge posledice, ki jih bo imel sprejem zakona; v zadnjem razdelku pa so podani razlogi za obravnavo po skrajšanem postopku.

Drugi del dokumenta opisuje besedila novih členov, tretji del podaja obrazložitve k spremembam posameznih členov, zadnji, četrti del pa navaja besedila členov, ki se spreminjajo v obstoječem zakonu.

Seja Državnega zbora, na kateri je bilo obravnavano besedilo predloga spremembe zakona, je potekala več dni,⁴ a za nas je pomembna razprava z dne 3. 3. 2015, ko je bil v okviru 9. točke dnevnega reda obravnavan predlog zakona. Na razpravi je bilo skupno aktivnih 38 razpravljavcev in razpravljavk. Poleg poslancev koalicijskih in opozicijskih strank sta v razpravi sodelovali tudi Anja Kopač Mrak, takratna ministrica za delo, družino in socialne zadeve, in Martina Vuk, državna sekretarka na istem ministrstvu. Transkript seje, ki je bila predmet analize, obsega približno 50 strani. Pridobljena je bila na spletni strani Državnega zbora RS. Na isti spletni strani je bil pridobljen tudi predlog spremembe zakona.

Na podlagi predstavljenih teoretičnih in empiričnih izhodišč si v prispevku zastavljamo dve raziskovalni vprašanji:

- 1) Kako je prikazana identiteta istospolno usmerjenih oseb v besedilu predloga spremembe zakona in kako identiteto istospolno usmerjenih oseb razumejo razpravljavke in razpravljavci na seji Državnega zbora?
- 2) Kako je dinamika med različnimi diskurzi, v katerih so zagovarjali ali nasprotovali sprejetju predloga spremembe zakona, vplivala na artikulacijo družbenega vključevanja oziroma izključevanja istospolno usmerjenih oseb v besedilu predloga spremembe zakona in na seji Državnega zbora?

2 V nadaljevanju besedilo predloga spremembe zakona.

3 V nadaljevanju razprava Državnega zbora.

4 5. redna seja Državnega zbora RS sodi v mandat vlade Mira Cerarja. Seja se je začela 2. 3. 2015 in nadaljevala 3. 3., 4. 3., 5. 3., 6. 3. in 9. 3. 2015.

Z namenom, da odgovorimo na zgornji raziskovalni vprašanje, smo na začetku preko metode kritične analize diskurza identificirali glavne diskurze, ki se pojavljajo v besedilu predloga spremembe zakona in na razpravi Državnega zbora. Po opredelitvi glavnih diskurzov smo poimenovali glavne identitetne kategorije, preko katerih je predstavljena identiteta istospolno usmerjenih oseb. Opredelili smo njihovo prevladujočo vlogo v besedilu predloga spremembe zakona in na seji Državnega zbora.

V drugem koraku smo proučili dinamiko med glavnimi diskurzi, prisotnimi v obeh besedilih. Pozorni smo bili na vprašanje, kako dinamika med različnimi diskurzi prispeva k vzpostavljanju artikulacij družbenega vključevanja ali izključevanja istospolno usmerjenih oseb.

Navkljub mnogim poskusom ureditve pravnega položaja istospolno usmerjenih oseb so bile te v letu 2015 še vedno deležne neenakopravne obravnave na številnih področjih. Avtorji in avtorice zbornika *Pravni položaj istospolnih partnerstev in starševstva v Sloveniji* (Rajgelj, 2015) so ugotovili, da je bilo v Sloveniji v letu 2015 vsaj 70 zakonov, ki vsebujejo diskriminatorne določbe, pri tem pa za razlikovanje niso bili navedeni nobeni upravičeni razlogi. Prav zaradi pomembnosti razumevanja kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb intersekcije v analizi ne opredeljujemo zgolj kot hkratnega upoštevanja součinkovanja več osebnih okoliščin, ampak intersekcijo razumemo tudi kot upoštevanje součinkovanja osebnih okoliščin v širšem družbenem kontekstu. Tega razumemo kot socialne, politične, kulture ali ekonomske vidike, ki součinkujejo z osebno okoliščino bodisi na individualni ali skupinski ravni.

V analizi sledimo Faircloughovi (1992: 63–64) opredelitvi diskurza, ki ga avtor označuje kot analitično kategorijo, ki pomeni obravnavo jezika kot obliko družbene prakse. Ta se ne nanaša le na oblike medosebnega delovanja in delovanja posameznikov na svet, ampak tudi na oblike reprezentacij. Poleg tega sta po Faircloughu diskurz in družbena struktura v dialektičnem odnosu. Družbena struktura je pogoj za vzpostavitev diskurza, hkrati pa je tudi njegov učinek. Diskurz oblikuje družbena struktura tako na širši ravni (družbeni razredi in družbena razmerja) kakor tudi na ravni posameznih družbenih institucij (pravne, izobraževalne in druge), družbenih norm in družbenih konvencij (več v Fairclough, 1992).

Analize smo se lotili preko kritičnih študijev diskurza (KŠD), ki predstavljajo široko uveljavljeno interdisciplinarno perspektivo raziskovanja zlasti javnih diskurzov (Krzyzanowski in Machin, 2017; Vezovnik, 2018). V

splošnem tematizirajo, kako diskurzi utrjujejo neenaka razmerja družbene moči, hegemonijo, ideologijo in identitetne pozicije (Vezovnik, 2018: 150). Kritične študije diskurza, s poudarkom na dialektično-relacijskem pristopu, uporabimo kot metodološko izhodišče, ki skozi sistematično analizo političnih besedil omogoča osvetlitev diskurzov, povezanih z istospolno usmerjenimi osebami. Poleg obravnave političnega diskurza nam metoda omogoča tudi razkrivanje implicitnih (zdravorazumskih) predpostavk kakor tudi diskriminatorne ali nestrpne prakse, ki so legitimirane v tekstu (Vezovnik, 2018).

4.4 Rezultati analize

4.4.1 *Spol in spolna usmerjenost v besedilu predloga spremembe zakona: prevzemanje enodimenzionalnega pojmovanja identitete*

Osrednji osebni okoliščini, preko katerih je v besedilu predloga spremembe zakona predstavljena identiteta istospolno usmerjenih oseb, sta spol in spolna usmerjenost. Druge osebne okoliščine (npr. etničnost, rasa, religija, razred) niso obravnavane. Identiteta istospolno usmerjenih oseb je v besedilu predloga spremembe zakona predstavljena z vidika enodimenzionalne perspektive, saj se osebni okoliščini spola in spolne usmerjenosti omenjata ločeno, brez refleksije o njunem medsebojnem součinkovanju. Spol je v celotnem besedilu omenjen 35-krat, medtem ko se spolna usmerjenost pojavi 10-krat.

Spol in spolna usmerjenost se v besedilu predloga zakona pojavita v dveh različnih vlogah. Spolno usmerjenost srečamo v vlogi osrednje osebne okoliščine, po kateri je prepoznana diskriminacija istospolno usmerjenih oseb. Njen položaj je pojasnjen v prvem delu, na samem začetku besedila:

Ustava Republike Slovenije (v nadaljevanju: Ustava) je v prvem odstavku 14. člena jasna, vsakomur so zagotovljene ‚enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katero koli drugo osebno okoliščino.‘ [...] Med osebnimi okoliščinami iz prvega odstavka 14. člena je nedvomno tudi spolna usmerjenost. Da bi bila Slovenija pravna in socialna država, kot to zapoveduje 2. člen ustave, mora biti zagotovljen enakopraven dostop do pravic, ne glede na osebne okoliščine. (Predlog zakona, 2014: 2)

Opredelitev spolne usmerjenosti kot osrednje osebne okoliščine diskriminacije istospolno usmerjenih oseb je v besedilo predloga zakona prevzeta iz dveh

sodb ustavnega sodišča iz let 2009 in 2013, ki sta glede vprašanja ustavne presoje pravice do dedovanja razsodili tako:

pri različni obravnavi istospolne zunajzakonske skupnosti in raznospolno usmerjenih oseb, živečih v dalj časa trajajoči življenjski skupnosti, [gre] za diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti, ki je po mnenju Ustavnega sodišča nedvomno osebnostna okoliščina iz prvega odstavka 14. člena ustave, čeprav v njem ni izrecno navedena. (Predlog zakona, 2014: 3–4)

Ne samo, da besedilo predloga spremembe zakona iz omenjenih sodb ustavnega sodišča nekritično prevzema spolno usmerjenost kot osrednjo okoliščino diskriminacije istospolno usmerjenih oseb, ampak hkrati tudi pristaja na enodimenzionalno opredelitev njihove identitete, saj ne reflektira morebitnih intersekcijskih presekov z drugimi identitetami, na primer s spolom, ki je eksplicitno naveden v 14. členu ustave, medtem ko spolna usmerjenost ni. Tako kot ustavno sodišče, ki je v obeh omenjenih sodbah spregledalo spol in druge identitetne kategorije (npr. etničnost, raso, religijo, razred), so tudi predlagatelj in predlagateljice predloga spremembe zakona prezrli možnost, da diskriminacijo istospolno usmerjenih oseb v predlogu spremembe zakona prikažejo v intersekcijski perspektivi.

Čeprav spol v besedilu predloga spremembe zakona ni eksplicitno opredeljen kot osrednja identitetna kategorija istospolno usmerjenih oseb, pa se kljub temu kot odločilen izkaže v drugem, tretjem in četrtem delu dokumenta. V teh delih so obravnavani posamezni člani, ki se spreminjajo v obstoječem *Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* (1976). Spol se pojavlja v kontekstu preoblikovanja 16. člena, v katerem se iz dikcije »dve osebi različnega spola« črta besedna zveza »različnega spola«, kar pomeni, da se lahko poročita »dve osebi« ne glede na njun spol. Predlog spremembe 16. člena je v besedilu predloga spremembe zakona pojasnjen takole:

S predlagano spremembo se definicija zakonske zveze širi tudi na življenjsko skupnost dveh oseb, ki sta istega spola. Namen predloga zakona je na novo pravno urediti položaj skupnosti dveh oseb istega spola, ki to zvezo konstituirata s sklenitvijo zakonske zveze in jima na ta način omogočiti določene medsebojne pravice in dolžnosti. (Predlog zakona, 2014: 13)

Ko se utemljuje širše razloge za spremembo obstoječega zakona (prvi del dokumenta), je v ospredju spolna usmerjenost, ko pa se tematizira dejansko spremembo poglavitne zakonske dikcije v obstoječem zakonu (drugi, tretji in četrti del dokumenta), pa se kot pomemben izkaže spol, četudi ni opredeljen kot osrednja identitetna kategorija istospolno usmerjenih oseb. Razlog, da je spol omenjen večkrat kot spolna usmerjenost, je torej v tem, da

je obravnavan v več delih dokumenta, medtem ko je spolna usmerjenost v ospredju samo v prvem delu.

4.4.2 *Prevlada liberalnega diskurza izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov v besedilu predloga spremembe zakona*

V besedilu predloga spremembe zakona se je kot poglobiten izkazal liberalni diskurz, ki izenačevanje pravic raznospolnih in istospolnih parov upravičuje preko liberalnih argumentov enakopravnosti in človekovih pravic, na primer:

Da bi bila Slovenija pravna in socialna država, kot to zapoveduje 2. člen ustave, mora biti zagotovljen enakopraven dostop do pravic, ne glede na osebne okoliščine. Le s tem se namreč lahko zagotovi družbena in socialna vključenost ter udejanji dejanska enakopravnost vseh. (Predlog zakona, 2014: 2)

Liberalni diskurz izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov je v besedilo predloga spremembe zakona prevzet iz številnih pravnih in zakonodajnih dokumentov. Poleg sklicevanja na že omenjeno slovensko ustavo in dve sodbi ustavnega sodišča iz let 2009 in 2013 je prisotno tudi navezovanje na tuje sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice.

V okviru liberalnega diskurza je tudi pojasnjeno, da v slovenski zakonodaji obstajajo tri različne oblike pravno urejenih partnerskih skupnosti, in sicer zakonska zveza, zunajzakonska skupnost in registrirana istospolna partnerska skupnost (Predlog zakona, 2014: 3). Medtem ko slovenska zakonodaja registriranim istospolnim partnerskim skupnostim v primerjavi z raznospolnimi zvezami (poročenih in neporočenih) partnerjev priznava le nekatere pravice in dolžnosti ter jih zato še vedno postavlja v neenakopraven in diskriminatoren položaj v primerjavi s heteroseksualnimi pari, pa področja neregistriranih istospolnih partnerjev sploh ne ureja in ne predpostavlja nobenih pravic, ki bi iz takšnega razmerja izhajale (Predlog zakona, 2014: 4). Namen predloga spremembe zakona je odpraviti neenakopravno obravnavo raznospolnih in istospolnih zvez. Ne samo, da bi z uveljavitvijo predlaganih zakonskih sprememb istospolni pari (registrirani in neregistrirani) dobili možnost poroke in posledično vse druge pravice, ki iz takšnega razmerja izhajajo, ampak bi bile v enakopraven položaj postavljene tudi zunajzakonske raznospolne in istospolne partnerske skupnosti – slednje bi v Sloveniji prvič postale pravno priznana kategorija.

V sklopu obravnave neenakopravnega položaja raznospolnih in istospolnih partnerstev se zastavlja tudi vprašanje, kako so v besedilu predloga spremembe

zakona prepoznani različni konteksti družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb. Ugotavljamo, da se refleksija različnih kontekstov družbene izključenosti pojavi na dveh mestih, in sicer v prvem delu dokumenta, kjer so podani ocena stanja in razlogi za sprejem zakona. To pomeni, da besedilo predloga spremembe zakona prepoznava pomembnost refleksije različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb, saj je umeščena v najpomembnejši del dokumenta, torej med razloge za sprejem zakona.

Prvo mesto, na katerem se pojavi refleksija različnih kontekstov družbene izključenosti, srečamo v delu dokumenta, kjer je komentiran vpliv pravno priznanih razmerij na druga pravna področja:

Pravno priznana razmerja v zunajzakonski in zakonski skupnosti ter družini niso pomembna le za uveljavljanje pravic in dolžnosti na področju družinskega prava, ampak vplivajo tudi na številne pravice in dolžnosti posameznikov na drugih področjih pravnega življenja, od dednega, odškodninskega in kazenskega do delovnega in davčnega prava ter prava socialne varnosti. (Predlog zakona, 2014: 2)

Drugi primer, ko se pojavi refleksija različnih kontekstov izključenosti istospolno usmerjenih oseb, predstavlja obravnava pravic, ki registriranim istospolnim parom ne pripadajo:

Slovenski pravni red pa jima odreka vrsto drugih, pravnih, ekonomskih in zlasti socialnih pravic, kot so, na primer, pravica do zdravstvenega zavarovanja po partnerju, pravica do odsotnosti z dela zaradi bolezni partnerja ali partnerke, pravica do nadomestila dohodka za nego družinskega člana, pravica do sklenitve najemne pogodbe s preživelim zakoncem najemnika ali najemnice in podobno. (Predlog zakona, 2014: 3)

Čeprav besedilo predloga spremembe zakona temelji na izhodišču, da obstajajo različni konteksti družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb, pa je izmed vseh področij neenake obravnave največkrat izpostavljena tematika posvojitve otrok, takoj za njo pa področje dedovanja. Tematika posvojitve se najpogosteje pojavlja v prvem delu dokumenta, kjer je predstavljena ureditev področja zakonskih in družinskih razmerij v drugih državah EU. Razlog, da je pravica do dedovanja pogosto izpostavljena, pa je že omenjeno navezovanje na sodbi ustavnega sodišča.

Pri obravnavi diskurzov v besedilu predloga spremembe zakona ugotavljamo prevlado liberalnega diskurza izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov. Dinamika med različnimi diskurzi upravičevanja in nasprotovanja sprejetju predlaganih zakonskih sprememb ni vzpostavljena, saj gre za pravni

politični dokument, katerega osrednji cilj je sprejetje predlaganih sprememb v obstoječem zakonu. Popolnoma drugače je v primeru razprave na seji Državnega zbora, v kateri se pojavljajo dinamike med različnimi diskurzi. Predstavimo jih v nadaljevanju.

4.4.3 *Strah pred brisanjem spola: spol in spolna usmerjenost na seji Državnega zbora*

Podobno kot v besedilu predloga spremembe zakona je tudi v razpravi Državnega zbora identiteta istospolno usmerjenih oseb primarno pojmovana preko kategorije spola in spolne usmerjenosti, medtem ko druge osebne okoliščine (npr. etničnost, rasa, religija, razred) niso reflektirane. Identiteta istospolno usmerjenih oseb je tematizirana z vidika enodimenzionalne perspektive, saj se osebni okoliščini spola in spolne usmerjenosti najpogosteje omenjata ločeno, brez refleksije o njunem medsebojnem učinkovanju. Na ravni celotne razprave je spol omenjen 65-krat, medtem ko je spolna usmerjenost 18-krat.

Prevladujoč kontekst, v katerem je v razpravi Državnega zbora najpogosteje tematizirana spolna usmerjenost, je enak kontekstu, prisotnem v besedilu predloga spremembe zakona. Tudi v razpravi Državnega zbora je spolna usmerjenost prepoznana kot osrednja osebna okoliščina diskriminacije istospolno usmerjenih oseb. Okviri takšnega razumevanja so zarisani že na samem začetku razprave, in sicer v govoru Mateja Tašnerja Vatovca, ki v vlogi predstavnika predlagatelja skoraj identično povzame vsebino, prisotno tudi v besedilu predloga zakona (gre za prvi odlomek, ki smo ga citirali zgoraj).

Enako kot v besedilu predloga spremembe zakona tudi v razpravi Državnega zbora spol ni eksplicitno opredeljen kot osrednja osebna okoliščina diskriminacije istospolno usmerjenih oseb, čeprav je, kot smo že omenili pri obravnavi besedila predloga zakona, omenjen v 14. členu ustave, medtem ko spolna usmerjenost ni. Predlagatelji spremembe zakona tudi v razpravi Državnega zbora nekritično prevzemajo enodimenzionalno opredelitev identitete istospolno usmerjenih oseb iz dveh sodb ustavnega sodišča, s tem pa že na samem začetku razprave vzpostavijo okvir, znotraj katerega je onemogočena tematizacija diskriminacije istospolno usmerjenih oseb na intersekciji različnih identitet.

Tudi spol je v razpravi Državnega zbora obravnavan podobno kot v besedilu predloga spremembe zakona. Prevladujoč kontekst, v katerem se pojavlja, je vezan na njegovo brisanje v 16. členu zakona. Primer je izjava poslanke Simone Kustec Lipicer:

Obravnavana novela ZZDR po mnenju poslancev SMC ustrezno ureja položaj skupnosti dveh oseb raznorodnega ali istega spola, ki to skupnost konstituirata s sklenitvijo zakonske zveze ali izvenzakonske skupnosti. Na ta način jima omogoča pravno priznanje, nastanek medsebojnih pravic in obveznosti. (Seja DZ, 2015)

Čeprav je za spol in spolno usmerjenost v razpravi Državnega zbora značilno, da sta nekritično prevzeta iz pravnega diskurza (spolna usmerjenost iz obeh sodb ustavnega sodišča, spol pa iz 16. člena zakona v kontekstu njegovega brisanja), pa je med njima pomembna razlika. Znotraj konteksta, v katerem se pojavlja spolna usmerjenost, ni prisotne izrazite dinamike z vidika zagovornikov in nasprotnikov predlaganih zakonskih sprememb; spolna usmerjenost je najpogosteje tematizirana kot osrednja osebna okoliščina diskriminacije istospolno usmerjenih oseb in se pojavlja predvsem znotraj liberalnega diskurza izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov.

Na drugi strani pa je za kontekst, v katerem se najpogosteje pojavlja spol, značilna izrazita dinamika med zagovorniki in nasprotniki predlaganih sprememb zakona. To je tudi glavni razlog, da je spol v celotni razpravi omenjen večkrat kot spolna usmerjenost, čeprav ni eksplicitno opredeljen kot osrednja osebna okoliščina diskriminacije istospolno usmerjenih oseb. Zagovorniki brisanje spola najpogosteje asociirajo z izenačitvijo pravic raznospolnih in istospolnih parov v kontekstu liberalnega diskurza. Takšen primer predstavlja zgornja izjava poslanke Simone Kustec Lipicer. Poleg tega zagovorniki brisanje spola interpretirajo z vidika relativizacije esencialističnega pojmovanja spola, na primer v izjavi poslanca Franca Trčka:

Žalosti me še nekaj, ker sem vam že citiral vašega ljubega Pučnika, ki je rekel, 'kultura je pred sistemom'. V tem ga imam zelo rad kot sociologa. Toliko o zakonu narave, človek je neotenično bitje, človek nima naravne niše, naša narava je kultura, naš biološki spol je tudi kulturno determiniran. (Seja DZ, 2015)

Na drugi strani se pri nasprotnikih zakonskih sprememb brisanje spola asociira s številnimi temami. Prvi primer je strah pred brisanjem spola, prisoten v izjavi poslanke Anje Bah Žibert:

[L]ahko vam povem, da pa je dejansko preplašena tista javnost oziroma tisti, ki so nekako spremljali te razprave, kakor je bilo mogoče preko malih zaslonov, da se bojijo zaradi sprejetja tega zakona. Bojijo se brisanja spola. (Seja DZ, 2015)

Pri isti govorki je brisanje spola asociirano tudi z možnostjo pojava novih oblik diskriminacije, do katerih naj bi domnevno prišlo, če bodo predlagane zakonske spremembe potrjene. Na primer:

Poglejte, vsi imamo prijatelje med istospolnimi osebami, ampak to v ničemer ne spremeni tega dejstva, da danes iz zakona jemljete spol. Jaz upam, če sem malo ironična, da se ne bo oglasil nekdo, ki bo rekel, da se počuti diskriminatorno po novem zakonu, kajti oseba je tista oseba in je ženskega spola in bo tista moška oseba začutila, da se tukaj notri ne najde. Ja, tudi tako delež lahko gremo. (Seja DZ, 2015)

V tem primeru gre za apropiacijo in sprevrčanje liberalnega diskurza, diskurzivno tehniko, ki jo podrobneje predstavimo v naslednjem razdelku. Sprevrčanje liberalnega diskurza se v zgornji izjavi kaže v tem, da se sprevrča osnovni koncept diskriminacije preko stališča, da bodo lahko moški potožili zaradi diskriminacije.

Zelo podobno je v okviru apropiacije liberalnega diskurza argumentirano nestrinjanje s postopkom, po katerem poteka sprejemanje zakona. Primer je izjava poslanca Janeza Janše:

Zakona ne bom podprl najprej zaradi samega postopka. Zgodil se je nekakšen blitzkrieg, Slovenije je edina država, ki ukinja spol po skrajšanem postopku brez kakršne koli razprave. Enostavno se briše iz zakona. [...] Vse, kar ga bo pa jutri verjetno pisalo, ključni protikrizni in razvojni ukrep razširjene vladne koalicije je pod streho, ni sicer odpravila brezposelnosti, je pa odpravila spol. (Seja DZ, 2015)

Strah pred brisanjem spola se v razpravi pojavi tudi v kontekstu transfobije. Primer je izjava poslanca Žana Mahničiča:

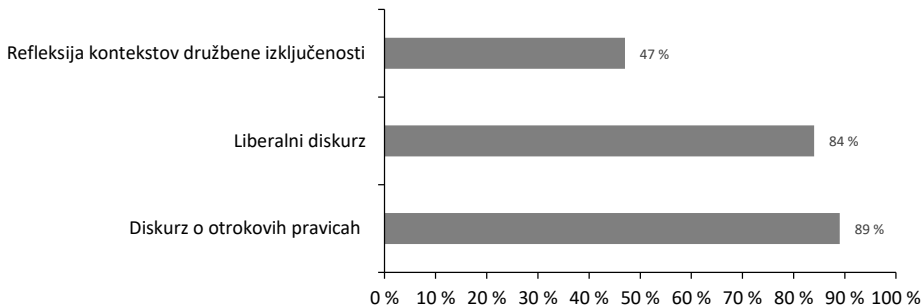
Zadeve gredo še naprej v zahteve po poligamiji in normalizaciji transseksualnih početij. Spremembe spola se krijejo iz zdravstvene blagajne. Zdravstveni delavci so prisiljeni sodelovati z LGBT ideologijo. (Seja DZ, 2015)

V odlomku je transseksualnost prikazana kot naslednji korak, ki ga bodo LGBT aktivisti zahtevali takoj po legalizaciji istospolnih porok. V odlomku je implicirano, da je transseksualnost še hujša, še manj normalna od istospolnih porok. Poleg tega je transseksualnost omenjena v istem kontekstu kot poligamija, s čimer ima dodaten negativen prizvok.

4.4.4 *Dinamika med diskurzi v razpravi na seji Državnega zbora*

V razpravi Državnega zbora smo prepoznali tri prevladujoče diskurze: diskurz o otrokovih pravicah, liberalni diskurz izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov in diskurz, ki obravnava različne kontekste družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb. Delež posameznih diskurzov, ki se najmanj

enkrat pojavijo pri posameznem govorniku ali govornici, je glede na število vseh aktivnih govorcev in govork (N=38) grafično prikazan spodaj (graf 1).

Slika 1: Delež diskurzov v razpravi Državnega zbora glede na število aktivnih govorcev in govork (N=38)

Najvidnejši je diskurz o otrokovih pravicah, ki je najmanj enkrat prisoten pri 34 razpravljavcih in razpravljavkah (89 %). Sledi liberalni diskurz, ki ga najmanj enkrat srečamo pri 32 razpravljavcih in razpravljavkah (84 %). Na zadnjem mestu je diskurz, povezan z refleksijo različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb. Najmanj enkrat se pojavi pri 18 govorkah in govornicah (47 %). V nadaljevanju bomo pojasnili značilnosti navedenih diskurzov kakor tudi dinamiko med njimi.

Diskurz o otrokovih pravicah je najvidnejši diskurz, ki smo ga zaznali v razpravi. Prisoten je pri večini govorcev in govork na seji Državnega zbora. Njegova specifika je v tem, da poudarja boj za zaščito otrokovih pravic, ki naj bi bile domnevno ogrožene v primeru sprejetja zakona. Najbolj prepoznavna lastnost diskurza o otrokovih pravicah je ta, da težišče razprave preusmerja z vprašanja pravic istospolnih parov na vprašanje otrokovih pravic. Primer je stališče poslanke Anje Bah Žibert: »Vendar pa ob vseh človekovih pravicah bodimo vendarle pozorni do otrokovih pravic.« (Seja DZ, 2015)

Diskurz o otrokovih pravicah je najpogosteje utemeljen po principu seštevka ničelne vsote v smislu več pravic za istospolne pare pomeni manj pravic za otroke. Primer je izjava poslanke Ive Dimic: »Naj še enkrat povemo, da smo za ureditev pravic istospolnih, vendar ne moremo pristati na takšno urejanje, ki bi bilo v škodo otrok.« (Seja DZ, 2015.) V navedeni izjavi srečamo princip seštevka ničelne vsote, po katerem več pravic za istospolne osebe pomeni manj

pravic za otroke in obratno. Poleg tega je v izjavi prisotna legitimacija prikrite homofobije po principu »mi nismo proti pravicam istospolnih parov, mi se le borimo za pravice otrok«.

Diskurz o otrokovih pravicah izhaja iz nasprotovanja izenačitvi pravic razno- spolnih in istospolnih parov. Vzpostavlja se preko dveh ključnih tematik: preko posvojitve in preko morebitnih sprememb v šolskih učnih načrtih. Znotraj obeh tematik se v razpravi vzpostavlja dinamika med zagovorniki in nasprotniki sprejetja predloga zakona, ki jo natančneje predstavljamo v nadaljevanju.

Nasprotovanje posvojitvam (in s tem nasprotovanje sprejetju predlaganih zakonskih sprememb) se najpogosteje utemeljuje s stališčem, da istospolna partnerska skupnost negativno vpliva na otrokov razvoj. Negativen vpliv nasprotniki pojasnjujejo na osnovi »psevdoznanstvenega« diskurza (Vežjak, 2018), ki izhaja iz sumljivih, neutemeljenih in ponarejenih znanstvenih virov ali pa diskreditira in manipulira z obstoječimi znanstvenimi spoznanji. Primer psevdoznanstvenega diskurza najdemo v izjavi poslanke Ljudmile Novak:

Kar se tiče otrok vem, poznam raziskave, da takšna skupnost zagotovo ni tisto najboljše okolje za otroka, v katerem se bo najboljše počutil. Ne trdim, da je tudi v drugih družinah, da je vse v redu, ne trdim, ampak že v izhodišču to ni najboljše okolje. To vedo vsi strokovnjaki. In to kažejo raziskave, mi se pa slepimo, kot da to ni res. (Seja DZ, 2015)

Možnosti posvojitve otrok v istospolno partnersko skupnost se nasprotuje tudi preko stališča, da so otroci iz enostarševskih družin stigmatizirani s strani svojih vrstnikov. Predpostavljeno je, da bodo enako zaznamovani tudi otroci iz istospolnih družin. Primer je izjava poslanke Jelke Godec:

Naslednja stvar, ki me najbolj bega – pa nisem brala toliko raziskav, ampak ker imam majhne otroke, se s tem srečujem vsak dan, ki pride domov z vprašanji, ne vem, zakaj Miha nima atija ali zakaj on živi sam z mamico. Ti otroci iz enostarševskih družin so nekako označeni oziroma imajo probleme. Čisto tako. (Seja DZ, 2015)

Pojavlja se tudi stališče, da otroci že sami po sebi brez zunanje vpliva vedo, da istospolne partnerske skupnosti niso »normalne« in »naravne«, saj otrok v mlajših letih išče mamo in očeta. Tudi to stališče najdemo v izjavi poslanke Jelke Godec:

Ker naravno otrok v mlajših letih išče mamo, išče očeta. In vam bom povedala osebni primer. Petletni otrok, ki je pogledal na televiziji dva moška, ki sta se poljubljala – ne skrivamo pri nas tega doma, da ne bi kdo mislil, da ugasnem televizijo in rečem, to se ne sme gledati –, in otrok pogleda in reče, to pa ne gre. Pa ga nisem učila o tem. (Seja DZ, 2015)

Nasprotovanje posvojitvam se utemeljuje tudi preko apropiacije liberalnega diskurza, v okviru katerega je poudarjeno, da pravica imeti otroka ni človekova pravica. Primer je izjava poslanca Jožefa Horvata:

Usmerjevalni odbor za bioetiko Sveta Evrope je prepričan, da pravica do otroka kot splošna človekova pravica ne obstaja. To je podpisal zdaj že pokojni dr. Jože Trontelj. Morda se boste tudi njemu smejali, drage kolegice in kolegi? (Seja DZ, 2015)

V okviru nasprotovanja posvojitvam otrok v istospolno partnersko skupnost se vzpostavlja tudi esencialistični diskurz o »naravnih« družinskih vlogah, ki jih navkljub prizadevanjem za enakopravnost ni mogoče spremeniti. Primer je izjava poslanke Anje Bah Žibert: »Čeprav se na nek način v vseh razpravah skušate osredotočiti na pravice, svobodo, diskriminacije, ne morete pa spremeniti matere narave. Tega ni mogoče spremeniti.« (Seja DZ, 2015.)

Na drugi strani se pri zagovornikih izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov pojavljajo stališča, ki oporekajo predpostavkam diskurza o otrokovih pravicah. Najtipičnejši primer je vzpostavljanje znanstvenega diskurza, preko katerega se skuša demantirati prepričanje, da so otroci v istospolno usmerjenih družinah deležni slabše vzgoje. Primer je izjava poslanke Marije Bračič:

Dosedanje znanstvene raziskave ne podpirajo prepričanja, da otroci za skladen razvoj potrebujejo starša obeh spolov. Večina analiziranih raziskav namreč kaže, da družina z dvema predanima in ljubečima staršema, ne glede na njun spol, otrokom nudi ugodno okolje za njihov razvoj, tudi v primerjavi z eno- ali večstarševskimi družinami. (Seja DZ, 2015)

Pri zagovornikih izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov se diskurz o otrokovih pravicah skuša demantirati tudi na osnovi stališča, po katerem je posvojitve prikazana kot kompleksen in strokovno voden postopek, pri katerem se najprej gleda otrokovo korist. Primer je izjava poslanke Janje Sluga:

Ti pari bodo zgolj dobili možnost, kot je že bilo danes rečeno, da se skupaj s 572, od tega 410 že ocenjena njihova primernost, postavijo v vrsto in center za socialno delo je tisti, ki bo v vsakem primeru posvojitve odločal individualno in zgolj z vidika koristi in interesov in primernosti para za posvojitve. In nič drugega. (Seja DZ, 2015)

Nadalje, stališče nasprotnikov, da bodo otroci iz istospolnih družin zasmehovani v šolskem in vrstniškem okolju, zagovorniki skušajo demantirati s prepričanjem, da je treba otrokom privzgajati strpnost, kot poudari tudi Jana Jenko:

Naučiti se moramo strpnosti. Nekateri smo po naravi mogoče bolj strpni, nekateri manj; učiti se moramo in to strpnost prenašati na svoje potomce.

Če bo otrok doma slišal negativne misli, izjave svojih staršev do drugače mislečih, do drugače živečih, bo to nestrpnost prenašal tudi na svoje otroke in na svoje prijatelje, znance. (Seja DZ, 2015)

Diskurz o otrokovih pravicah se poskuša izpodbijati tudi tako, da se prikaže manko pravic otrok v istospolnih skupnostih, denimo v izjavi poslanke Andreje Potočnik:

Dovolite mi, da navedem en konkretni primer otroka, ki živi v istospolni skupnosti dveh žensk; ta otrok nima enakih pravic kot njegov sovrstnik iz zakonske ali zunajzakonske zveze moža in žene. Država danes ne ščiti teh otrok, ta otrok ne more dedovati, ne more biti zavarovan, ne more dobiti starševske pokojnine, če bi druga partnerica umrla. Te družine država ne priznava. Ta otrok ni upravičen do preživnine, če bi se s partnerico razšla. (Seja DZ, 2015)

Druga najpogostejša tema znotraj diskurza o otrokovih pravicah je sprememba šolskih učnih načrtov. Pojavlja se stališče, da bodo morebitne spremembe zakona vplivale na izobraževalni proces. Primer je stališče poslanca Žana Mahničiča:

Po uvedbi homoseksualnih porok se v šolah začne indoktrinacija učencev in dijakov za homoseksualnost. Ko so istospolne poroke izenačene, dobi šola nalogo, da jih predstavi enakovredno in promovira kot nekaj normalnega. V literaturi dijaki in učenci dobivajo navodila, kako izvajati spolne odnose z osebami istega spola. Starši izgubijo pravico do vzgoje otrok po svoji vesti. (Seja DZ, 2015)

Bojazen pred spremembo šolskih učnih načrtov je relativizirana s sklicevanjem na strokovne avtoritete, na primer v izjavi poslanca Luke Meseca:

Ne gre za nikakršno, kot pravite, da bo šlo za promocijo homoseksualnosti v šolah. Če ste brali današnji Dnevnik, je bil Marjan Šimenc, docent za sociologijo vzgoje, zelo jasen. O učnih načrtih odloča strokovni svet, zakonodajalec pa tukaj nima nobene vloge. Naloga šole je objektivnost, kritičnost in pluralnost, ne pa posredovanje določenega svetovnega nazora. In tako bo tudi še ostalo. V tem zakonu ne spreminjamo nič takšnega, kar bi posegalo v to pristojnost. (Seja DZ, 2015)

Naslednji pomemben diskurz je liberalni diskurz izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov, ki izenačevanje pravic zagovarja na podlagi liberalnega in aktivističnega besednjaka (npr. človekove pravice, enakopravnost, strpnost, diskriminacija). Sledove liberalnega diskurza smo že prepoznali v besedilu predloga spremembe zakona kakor tudi v nekaterih drugih izjavah (npr. Matej Tašner Vatovec). Primer liberalnega diskurza predstavlja tudi izjava poslanca

Matjaža Nemca, v kateri je izrazito prisotno liberalno zagovarjanje izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov:

Predolgo že traja ta gonja proti drugačnosti, to zanikanje enakopravnosti, odrekanje neodtujljive svobode posameznika in kršenje v ustavi zapisanih pravic. Človekove pravice so temelj družbe, družbe, ki ji je mar za svoje članice in člane, so temelj skupnosti, ki ve, da bo najbolj uspešna takrat, ko bodo vsi njeni člani lahko uresničili svoje potenciale. (Seja DZ, 2015)

Za liberalni diskurz je tudi značilno sklicevanje na številne pravne dokumente. Poleg slovenske ustave so, na primer v izjavi poslanke Simone Kustec Lipicer, omenjeni še mnogi drugi mednarodni pravni dokumenti, ki so opredeljeni kot primeri »mednarodnih normativnih praks, ki so se morale vzpostaviti kot odgovor na poskuse poseganja v temeljne pravice in svoboščine ljudi«. (Seja DZ, 2015)

V okviru liberalnega diskurza srečamo tudi argument napredka v smislu, da nobena pravica ni bila izbojevana z lahkoto. Primer je izjava poslanca Janija Möderndorferja:

Vendar, skozi zgodovino gledano, je bilo vedno tako, vsaka diskriminacija, vsaka pravica se je dobivala z muko, z bolečino, ogromnokrat s krvjo, danes v modernem času pa z ogromno potrpežljivostjo in veliko diskusije skozi mnogo let. (Seja DZ, 2015)

Liberalni diskurz izhaja iz argumentov v prid izenačitvi pravic raznospolnih in istospolnih parov, ob tem pa redko vključi refleksijo različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb in to slabi njegovo moč. Kot smo pokazali v grafu na začetku tega razdelka, je v razpravi Državnega zbora fokus na otrokovih pravicah, medtem ko so druga področja družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb redkeje deležna obravnave.

Liberalnega diskurza pa ne slabi samo marginalizacija refleksije različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb, ampak tudi njegova apropiacija v okviru diskurza o otrokovih pravicah. Primer je izjava poslanke Jelke Godec, ki s sklicevanjem na slovensko ustavo in Splošno deklaracijo o človekovih pravicah in svoboščinah demantira predlog izenačevanja pravic raznospolnih in istospolnih parov:

Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih posega v institut zakonske zveze na način, da so predlagane rešitve v očitnem nasprotju najmanj s 53. členom Ustave Republike Slovenije in Resolucijo o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji. [...] Tudi Splošna deklaracija o človekovih pravicah

in svoboščinah OZN nalaga dolžnost zaščite družine, ki jo označuje kot temeljno celico, in sta jo tako država kot družba dolžni zaščititi. S predlogom tega zakona se ukinja edina definicija oziroma zakonska opredelitev moža in žene. (Seja DZ, 2015)

Apropriacija liberalnega diskurza se pojavi tudi v okviru argumenta, da zaradi načina, kako se sprejema predlog spremembe zakona (tj. po skrajšanem postopku), istospolno usmerjene osebe ne bodo bolj spoštovane v družbi, ampak ravno nasprotno. Primer je izjava poslanke Ljudmile Novak:

In prav to, da ni možna širša razprava o spremembah tega zakona, nas bo privedla do tega, da bo v Sloveniji nastal po novem razdor glede tega, da zaradi tega istospolno usmerjeni ne bodo nič bolj spoštovani in lepše sprejeti v družbi, ampak se bo govorilo marsikaj, o čemer jim bo zelo neprijetno, težko in še marsikaj drugega lahko rečemo. (Seja DZ, 2015)

Liberalni diskurz se skuša sprevračati tudi tako, da se istospolno usmerjene osebe negativno asociira s številnimi drugimi družbenimi skupinami, na primer s pedofili v izjavi poslanke Anje Bah Žibert:

Oprostite, če bom v naslednjih besedah nekoliko groba, ampak enako se počutim oziroma enako bi bilo, če bi sedaj jaz začela nekorektno tako, da bo vaš naslednji korak pri uresničitvah pravic pravica pedofilom, kajti veste, če boste poslušali njih, se tudi oni počutijo diskriminirani, počutijo se nesvobodni, ker se počutijo drugačni, ker so drugačni, ker jih družba ne sprejema. (Seja DZ, 2015)

Podobno negativno primerjanje z drugimi družbenimi skupinami je prisotno tudi v izjavi poslanca Žana Mahničiča, v kateri se pojavi stališče, da moramo, če podelimo pravice eni družbeni manjšini, jih potem podeliti tudi vsem drugim, konkretno muslimanom. Pri tem je stereotipno izpostavljena poligamija:

Pravite, da se zavzimate za pravice manjšin. O. K. Kaj pa muslimani? Kaj pa njihova manjšina? Vemo, da so v Sloveniji. Zakaj potem ne uvedete poligamije? Ne vem. Saj smo za pravice manjšin ali kako?! (Seja DZ, 2015)

V izjavi poslanke Jelke Godec pa je prisotno asociiranje istospolno usmerjenih oseb s hendikepiranimi osebami, konkretno s »slepimi« in gluhiimi:

Ali boste tudi spisali zakone za slepe in gluhe, da bodo videli in slišali, ker so tudi v bistvu diskriminirani, glede na nas, ki vidimo in slišimo. Mislim, da ne boste, ker tudi če jih pišete ne vem koliko, vam to ne bo uspelo. (Seja DZ, 2015)

Tretji diskurz, ki smo ga zaznali v analizi, se nanaša na refleksijo različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb. Zanj je značilno, da

presega tematiko posvojitvev otrok kot osrednjo točko konflikta v zvezi s predlaganim zakonom. V nasprotju z diskurzom o otrokovih pravicah, ki ga najmanj enkrat srečamo pri večini govorcev in govork, je za refleksijo kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb značilno, da se najmanj enkrat pojavi pri manj kot polovici vseh aktivnih govorcev in govork. Čeprav potrditev predloga spremembe zakona, ki je predmet analize, pomeni odpravo kontekstov družbene izključenosti, pa je refleksija različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb v primerjavi z liberalnim diskurzom in diskurzom o otrokovih pravicah zastopana v najmanjšem deležu.

Vendar pa je ne samo količinsko, ampak tudi vsebinsko refleksija različnih kontekstov družbene izključenosti relativno skopa, saj so neenake pravice običajno le naštetje in niso podrobno obravnavane tako kot tematika posvojitvev. Primer je izjava poslanke Marije Bračič:

Kot smo že slišali, zakon iz leta 2005 ureja registrirane istospolne partnerske skupnosti. Partnerjem namreč zagotavlja omejeno število pravic in obveznosti, ki se večinoma vežejo na njihova medsebojna razmerja: pravica do preživljanja in preživnine, pravica do pridobivanja skupnega premoženja, pravica do stanovanjskega varstva, pravica do dedovanja in pravica do pridobivanja informacij o zdravstvenem stanju obolelega partnerja ter do obiskov v zdravstvenih domovih. Predstavljajte si, da živita skupaj dve ženski oziroma dva moška, ki imata posvojenega otroka, biološko posvojenega otroka od svojega partnerja, otrok zbolí in on nima pravice iti v bolnico vprašati, kako je s tem otrokom. (Seja DZ, 2015)

Enako kot liberalni diskurz izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov je tudi diskurz, ki se nanaša na refleksijo različnih kontekstov družbene izključenosti, deležen apropiacije v kontekstu nasprotovanja sprejetju predlaganih zakonskih sprememb. Prevladuje argumentacija, da zgolj zaradi podeljevanja pravic istospolnim parom ni treba spremeniti obstoječe definicije zakonske zveze. Primer je izjava Suzane Lep Šimenko:

Odločba Ustavnega sodišča se nanaša na neskladje z Ustavo 22. člena Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti in opredeljuje problem dedovanja med partnerji, kar dejansko ni urejeno. To pomanjkljivost smo v Slovenski demokrati stranki skušali urediti dvakrat, vendar je takratna vlada s Socialdemokrati na čelu ta prizadevanja zavrgla. In kako danes rešujemo to težavo? Tako, da zakonsko zvezo, ki je z zakonom urejena kot življenjska skupnost moža in žene, želite preoblikovati v skupnost dveh oseb. (Seja DZ, 2015)

Zanimiv primer apropiacije refleksije različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb najdemo tudi v spodnji izjavi poslanca

Mateja Tonina. V njej je s psevdoznanstvenim diskurzom argumentirano, da si večina istospolnih parov poroke v resnici želi samo zaradi pravic, ki iz nje izhajajo, zato jim zgolj podelimo te pravice (z izjemo pravice do skupne posvojitve otrok), medtem ko poroko še naprej ohranimo za moškega in žensko:

Če upoštevate raziskavo Mirovnega inštituta, potem lahko ugotovite, da si teh 73 % istospolnih parov želi poroke prav zaradi teh pravnih in socialnih pravic. In preko popravka tega zakona, ki ga je tudi ministrica na nek način predlagala, bi lahko te stvari mnogo boljše uredili kot pa na način, kot ga predlaga Združena levica. (Seja DZ, 2015)

4.5 Razprava

Prvo raziskovalno vprašanje, ki smo si ga zastavili v analizi, se glasi: kako je prikazana identiteta istospolno usmerjenih oseb v besedilu predloga spremembe zakona in kako identiteto istospolno usmerjenih oseb razumejo razpravljalke in razpravljalci na seji Državnega zbora. V obeh primerih smo ugotovili, da sta spol in spolna usmerjenost osrednji osebni okoliščini, preko katerih je pojmovana identiteta istospolno usmerjenih oseb, medtem ko druge identitetne kategorije (npr. etničnost, rasa, religija, razred) niso obravnavane. Analiza je tudi pokazala, da je identiteta istospolno usmerjenih oseb v obeh primerih predstavljena z vidika enodimenzionalne perspektive, saj se obe glavni osebni okoliščini omenjata ločeno, brez refleksije o njunem medsebojnem prepletu.

Tako v besedilu predloga spremembe zakona kakor tudi na seji Državnega zbora je spolna usmerjenost prepoznana kot osrednja osebna okoliščina diskriminacije istospolno usmerjenih oseb. Takšna opredelitev je prevzeta iz dveh sodb ustavnega sodišča iz let 2009 in 2013. Na drugi strani pa se spol tako v besedilu predloga spremembe zakona kakor tudi na seji Državnega zbora najpogosteje pojavlja v kontekstu njegovega brisanja v 16. členu obstoječega zakona.

Čeprav sta spol in spolna usmerjenost v razpravo Državnega zbora nekritično zrcaljena iz pravnega diskurza, pa je med njima pomembna razlika. Znotraj konteksta, v katerem se pojavlja spolna usmerjenost, ni prisotne izrazite dinamike z vidika zagovornikov in nasprotnikov predlaganih zakonskih sprememb; spolna usmerjenost je najpogosteje tematizirana kot osrednja osebna okoliščina diskriminacije istospolno usmerjenih oseb in pojavlja se predvsem znotraj liberalnega diskurza izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov.

Nasprotno pa je za kontekst, v katerem se najpogosteje pojavlja spol, značilna izrazita dinamika med zagovorniki in nasprotniki predlaganih sprememb zakona. Zagovor brisanja spola je asociiran z izenačevanjem pravic razno-spolnih in istospolnih parov ter z relativizacijo esencialističnega pojmovanja spola. Nasprotovanje brisanju spola iz obstoječe zakonodaje pa je asociirano s strahom pred brisanjem spola, z domnevno možnostjo pojava novih oblik diskriminacije, z normalizacijo sprememb spola v kontekstu transseksualnosti in podobnem. Tako vzpostavljena dinamika med zagovorniki in nasprotniki predlaganih zakonskih sprememb je tudi glavni razlog, da je spol v razpravi Državnega zbora omenjen večkrat kot spolna usmerjenost, čeprav ni eksplicitno opredeljen kot osrednja osebna okoliščina diskriminacije istospolno usmerjenih oseb.

V analizi smo pokazali, da je enodimenzionalna opredelitev diskriminacije istospolno usmerjenih oseb prezrcaljena iz pravnega diskurza. Znano je, da pravo sledi enodimenzionalni opredelitvi diskriminacije (npr. Hernández 2005; Kuhar 2009; Kogovšek Šalamon 2009; Drenik Bavdek 2020). Tudi v situacijah, v katerih je prisotnih več osebnih okoliščin oziroma virov diskriminacije, se postopek na sodiščih vodi v odnosu do tiste okoliščine, ki je pojmovana kot prevladujoča. To pomeni, da so potencialne žrtve ne glede na dejanske izvore diskriminacije najpogosteje obravnavane z enodimenzionalne perspektive, kar pa ne vodi k problematizaciji ali odpravi družbene neenakosti, ki jo vzpostavlja interseksijska realnost, ampak k njeni ohranitvi in sistemski reprodukciji na zakonodajno-pravni ravni.

Predlagatelji so v besedilu predloga spremembe zakona in v razpravi Državnega zbora nekritično pristali na enodimenzionalno opredelitev diskriminacije istospolno usmerjenih oseb, čeprav bi lahko zavzeli interseksijsko izhodišče. Pojasniti velja, da je prva sodba ustavnega sodišča iz leta 2009, na katero so se predlagatelji pogosto sklicevali, temeljila na pobudi, v kateri sta pobudnika kot razlog razlikovanja na področju dedovanja navedla obe osebni okoliščini, spol in spolno usmerjenost. Čeprav je ustavno sodišče pobudnikoma ugodilo in razveljavilo diskriminatorni člen, pa je podalo utemeljitev, da gre za diskriminacijo na osnovi spolne usmerjenosti, medtem ko o spolu ni bilo niti besede. Kot poudarja Kogovšek Šalamon (2009: 11), je šlo za primer intersekcije, a je ustavno sodišče svojo odločitev poenostavilo in osebno okoliščino spola izpustilo iz argumentacije, s tem pa izpustilo tudi priložnost uporabe pojma intersekcije v ustavnosodni odločbi. Popolnoma enaka logika je bila nato reproducirana v politični diskurz, konkretno v obravnavani predlog spremembe zakona in razpravo Državnega zbora.

Pri drugem raziskovalnem vprašanju nas je zanimalo, kako je dinamika med različnimi diskurzi, ki so zagovarjali ali nasprotovali sprejetju predloga spremembe zakona, vplivala na artikulacije družbenega vključevanja oziroma izključevanja istospolno usmerjenih oseb v besedilu predloga spremembe zakona in na seji Državnega zbora.

V primeru predloga spremembe zakona smo ugotovili prevlado liberalnega diskurza, ki izenačevanje pravic raznospolnih in istospolnih parov upravičuje z liberalnimi argumenti enakopravnosti in človekovih pravic. Liberalni diskurz izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov je v besedilo predloga spremembe zakona prevzet iz številnih pravnih in zakonodajnih dokumentov. Poleg sklicevanja na že omenjeno slovensko ustavo in dve sodbi ustavnega sodišča iz let 2009 in 2013 je prisotno tudi sklicevanje na tuje sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice. Poleg tega smo ugotovili, da je v besedilu predloga spremembe zakona prepoznana pomembnost refleksije različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb, saj je umeščena v najpomembnejši del dokumenta, tj. v prvi del besedila, kjer so podani ocena stanja in razlogi za sprejem zakona. Dinamika med različnimi diskurzi upravičevanja in nasprotovanja sprejetju predlaganih zakonskih sprememb ni vzpostavljena, saj gre za pravni politični dokument, katerega osrednji cilj je sprejetje zakona.

Popolnoma drugače je v primeru razprave Državnega zbora, v kateri se pojavljajo dinamike med različnimi diskurzi. Določili smo tri glavne diskurze: diskurz o otrokovih pravicah (89 %), liberalni diskurz izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov (84 %) in diskurz, ki obravnava različne kontekste družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb (47 %).

V primeru diskurza o otrokovih pravicah se dinamika med zagovorniki in nasprotniki predlaganih zakonskih sprememb vzpostavlja preko dveh ključnih tematik: preko posvojitve in preko morebitnih sprememb v šolskih učnih načrtih. Znotraj obeh tematik se pojavljajo posamezna stališča, na podlagi katerih je prisotno zagovarjanje oziroma nasprotovanje sprejetju predlaganih zakonskih sprememb.

V primeru liberalnega diskurza se je najizraziteje pokazala veljavnost intersekcije reprezentacij, po kateri odsotnost intersekcijske perspektive v anti-diskriminatornem diskurzu prispeva k njegovi slabitvi in krepitvi diskurzov, ki so uperjeni zoper njega. Pri obravnavi liberalnega diskurza smo ugotovili, da sicer izhaja iz argumentov v prid izenačitvi pravic raznospolnih in istospolnih parov, a redko vključi refleksijo različnih kontekstov družbene izključenosti

istospolno usmerjenih oseb in to slabi njegovo moč ter krepi diskurz o otrokovih pravicah, ki je naravnani zoper njega. Obravnava različnih kontekstov družbene izključenosti namreč vsebuje intersekcijsko dimenzijo, saj je prisotno intersekcijsko učinkovanje osebne okoliščine in družbenega konteksta. Poleg tega je refleksija različnih kontekstov družbene izključenosti neposredno vezana na predlog spremembe zakona, njegova potrditev namreč pomeni odpravo kontekstov družbene izključenosti. Na drugi strani pa tematiki posvojitve otrok in sprememb šolskih učnih načrtov, ki se pojavljata v okviru diskurza o otrokovih pravicah, dejansko nista neposredno vezani na predlagane zakonske spremembe, a sta v razpravi Državnega zbora prav zaradi marginalizacije obravnave kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb in posledične slabitve liberalnega diskurza prepoznani kot osrednji problematiki v zvezi s predlaganimi zakonskimi spremembami.

Pokazali smo tudi, da liberalnega diskurza ne slabi samo marginalizacija refleksije različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb, ampak tudi njegova apropiacija v okviru diskurza o otrokovih pravicah. Pojasniti velja, da prisvajanje liberalnega besedišča predstavlja pomembno aktivistično taktiko znotraj t. i. gibanja proti teoriji spola, ki ga je v Sloveniji v obdobju referendumске kampanje leta 2015 predstavljala iniciativa *Za otroke gre*. Za gibanje proti teoriji spola je značilno, da predstavlja prelom s preteklimi upori, saj prevzema nove politične taktike delovanja in diskurz, ki se sklicuje na človekove pravice. Za to gibanje je značilno, da prevzema strategije in jezik, ki so ga do nedavnega uporabljali zgolj aktivistke in aktivisti feminističnega gibanja ter gibanja LGBT (Antić Gaber in Kuhar, 2019: 101).

Tretji diskurz, ki smo ga zaznali v analizi, se nanaša na že omenjeno refleksijo različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb. Prisoten je v najmanjšem deležu. Enako kot liberalni diskurz izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov je tudi diskurz, povezan z refleksijo različnih kontekstov družbene izključenosti, deležen apropiacije v kontekstu nasprotovanja sprejetju predlaganih zakonskih sprememb.

4.6 Zaključek

V razpravi se osredinjamo na politični diskurz o istospolnih partnerstvih z vidika intersekcijskega pristopa. Izhajajoč iz politične intersekcije in intersekcije reprezentacij, nas je zanimalo, kako je bila identiteta istospolno usmerjenih oseb predstavljena v političnem diskurzu in kako je dinamika med različnimi

tipi diskurzov znotraj političnega diskurza vplivala na artikulacije družbenega vključevanja oziroma izključevanja istospolno usmerjenih oseb. Ugotavljamo, da prevladuje enodimenzionalna opredelitev diskriminacije istospolno usmerjenih oseb. Pokazali smo tudi, da se znotraj posameznih diskurzov vzpostavlja jo številne dinamike, vezane na zagovarjanje ali nasprotovanje izenačitvi pravic raznospolnih in istospolnih parov. Z vidika intersekcije reprezentacij je pomembna tudi ugotovitev, da odsotnost refleksije različnih kontekstov družbene izključenosti istospolno usmerjenih oseb slabi liberalni diskurz izenačitve pravic raznospolnih in istospolnih parov, obenem pa krepi diskurz o otrokovih pravicah, ki je uperjen zoper njega.

Politična intersekcija in intersekcija reprezentacij sta se v analizi izkazali kot uporabni konceptualni orodji. Preko politične intersekcije smo opredelili glavne osebne okoliščine diskriminacije istospolno usmerjenih oseb, medtem ko smo s pomočjo intersekcije reprezentacij pojasnili dinamiko med različnimi tipi diskurzov. V bodoče velja oba koncepta aplicirati tudi na druge diskurze (npr. medijskega) in druge družbene manjšine (npr. begunci, migranti, muslimani, Romi).

Literatura

- Antič Gaber, Milica in Roman Kuhar. 2019. Identitetna gibanja in politike spola in seksualnosti v Sloveniji. V: *Identitete na presečišču kriz* (ur. Roman Kuhar). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 101–122.
- Butler, Judith. 1993. Imitation and Gender Subordination. V: *The Lesbian and Gay Studies Reader* (ur. H. Abelow, M. A. Barale in D. M. Halperin). London: Routledge, 307–320.
- Crenshaw, Kimberlé. 1989. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *The University of Chicago Legal Forum* 139: 140–167.
- Crenshaw, Kimberlé. 1991. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43 (6): 1241–1299.
- Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Hernández, Tanya Katerí. 2005. The Intersectionality of Lived Experience and Anti-discrimination Empirical Research. V: *Handbook of Employment Discrimination Research: Rights and Reality* (ur. L. B. Nielsen in L. R. Nelson). Dordrecht: Springer, 325–337.
- Kogovšek Šalomon, Neža. 2009. Diskriminacija izven kalupa. V: *Na križiščih diskriminacije: večplastna in intersekcijška diskriminacija* (ur. Roman Kuhar). Ljubljana: Mirovni Inštitut, 9–11.
- Krzyzanowski, Michal in David Machin. 2017. Critical Approaches: Media Analysis in/and Critical Discourse Studies. V: *Routledge Handbook of Language and Media* (ur. Colleen Colter in Daniel Perrin). New York: Routledge, 62–76.

- Kuhar, Roman. 2009. *Na križiščih diskriminacije: večplastna in interseksijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni Inštitut.
- Kuhar, Roman. 2017. Changing Gender Several Times a Day: The Anti-gender Movement in Slovenia. V: *Anti-gender campaigns in Europe: mobilizing against equality* (ur. Roman Kuhar in David Paternotte). London; New York: Rowman & Littlefield International, 215–232.
- Kuhar, Roman. 2015. Konec je sveta, kakršnega poznamo: populistične strategije nasprotnikov Družinskega zakonika. *Časopis za kritiko znanosti* 43 (260): 118–132.
- Kuhar, Roman in Metka Mencin Čeplak. 2016. Same-Sex Partnership Debate in Slovenia: Between Declarative Support And Lack Of Political Will. V: *The EU Enlargement And Gay Politics: The Impact Of Eastern Enlargement On Rights, Activism And Prejudice* (ur. Koen Slootmaeckers, Heleen Touquet in Peter Vermeersch). London: Palgrave Macmillan, 147–172.
- Podreka, Jasna, Rok Smrdelj in Roman Kuhar. 2019. Acceptance with reservations: LGBT people in Slovenia. V: *Awareness of Anti-LGBT Hate Crime in the European Union* (ur. Godzisz Piotr in Giacomo Viggiani). Varšava: Lambda Warsaw, 180–197.
- Rajgelj, Barbara (ur.). 2015. *Pravni položaj istospolnih partnerstev in starševstva v Sloveniji: sistemska analiza ureditve pravnega položaja istospolnih partnerstev in starševstva v slovenski zakonodaji*. Ljubljana: Zavod za kulturo raznolikosti Open.
- Toš, Niko (ur.). 2018. *Vrednote v prehodu XII: Slovenija v mednarodnih in medčasnih primerjavah*. Ljubljana: FDV.
- Velikonja, Nataša. 2004. *Dvajset let gejevskega in lezbičnega gibanja*. Ljubljana: Škuc, http://www.ljudmila.org/lesbo/raziskave/20let_kronologija.pdf.
- Velikonja, Nataša in Tatjana Greif. 2012. *Lezbična sekcija LL: kronologija 1987–2012 s predzgodovino*. Ljubljana: Škuc.
- Vezjak, Boris. 2018. Seksizem in mizoginija skozi psevdoznanstveni diskurz: medijski konteksti obravnave »napačnega spola«. *Javnost* 25, 97–113.
- Vezovnik, Andreja. 2015. Slovenski predlog družinskega zakonika in njegovi politični argumenti. *Teorija in praksa* 52 (6): 1191–1211.
- Vezovnik, Andreja. 2018. Metode analize diskurza. V: *Zasebno je politično: kritične študije vsakdanjega življenja* (ur. M. Ule, T. Kamin in A. Švab). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 147–161.

Viri

- Elektronska korespondenca z dr. Simono Drenik Bavdek (22. 5. 2020). Hrani avtor prispevka.
- Nadaljevanje 5. redne seje Državnega zbora RS (3. 3. 2015). Dostopno na naslovu: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=VII&type=sz&uid=35A180E640331B97C1257E0D00482C7C> (citirano 10. 7. 2020).
- Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (15. 12. 2014). Dostopno na naslovu: <https://imss.dz-rs.si/IMiS/ImisAdmin.nsf/ImisnetAgent?OpenAgent&2&DZ-MSS-01/ca20e005912e-8f2cf4f866d481df1cfeef8aeed01054c9d4b6c7a20845698d5> (citirano 10. 7. 2020).

Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti (8. 7. 2005). Dostopno na naslovu: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4335> (citirano 15. 11. 2021).

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (4. 6. 1976): Dostopno na naslovu: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO40#> (citirano 16. 11. 2021).